

Наташа М. Николић*

Универзитет у Крагујевцу, Педагошки факултет у Ужицу

ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНИ КОНТЕКСТ ПОРОДИЦЕ ИЗ УГЛА СТРУКТУРАЛНОФУНКЦИОНАЛНЕ ТЕОРИЈЕ ТАЛКОТА ПАРСОНСА У ПОРЕЂЕЊУ СА НЕКИМ КАРАКТЕРИСТИКАМА САВРЕМЕНЕ ПОРОДИЦЕ

Апстракт: Данас постоје бројне теорије о породици и свака од тих теорија на специфичан начин приступа основним питањима породице. Овај рад се посебно бави структурално функционалним погледом на породицу, а с обзиром на то да је Талкот Парсонс био један од његових најзначајнијих представника, пажња је усмерена на његов приступ породици. Циљ нашег рада је покушај да дамо критички осврт на то како је Парсонс видео породицу, њене функције, структуру, улоге, односе између њених чланова, вредности којима је тежила, тј. да сагледамо целокупан васпитно-образовни контекст такве породице. Такође, покушаћемо основне претпоставке његове теорије да упоредимо са неким доминантним карактеристикама функционисања савремене, тј. да проценимо да ли се тзв. идеолошки фамилизам и даље одржава у начину и функционисању породице западног друштва. Дошли смо до закључка да упркос опште-друштвеним тежњама да породица буде заснована на деморатским односима, много тога што је било карактеристично за породицу средином прошлог века у пракси остаје непромењено, или чак интензивирано. Као велики проблем уочен је конструкт интензивног родитељства јер поставља нереалне захтеве родитељима и деци.

Кључне речи: *структурални функционализам, Талкот Парсонс, породица, социјализација, улоге.*

УВОД

У социолошкој и педагошкој литератури често се наводи да је епоха модерне период када израста модерна пракса и појам породице. Упоредо са настанком модерне породице од 18. века јављају се и први покушаји њеног научног проучавања. Модерна је изнедрила бројне теорије о породици и науч-

* natasa.nikolic0604@gmail.com

ници из различитих дисциплина су покушали да дају објашњења породичних феномена. Научно проучавање породице је врло комплексно и многи аутори се слажу да постоје многе тешкоће у њеном проучавању. Данас имамо бројне теорије о породици. Теорије у најопштијем смислу представљају средство које служи за разумевање и описивање света, док се корисност теорије мери њеном способношћу да опише и предвиди неке догађаје и појаве (Smith et al., 2009). Постојање различитих теорија о породици треба гледати као предност јер је сама породица врло сложен феномен који се најбоље може разумети када се погледа из више различитих углова. Неке од најчешће спомињаних теорија у савременим уџбеницима су: теорија симболичког интеракционизма, структурално функционлана теорија, развојна теорија, системска теорија, теорија размене. Али, ту су и не мање значајне: феминистичка, теорија конфликта, еволуционистичка... Теорија симболичког-интеракционизма, на пример, описује породицу као заједницу интерактивних личности и усмерава пажњу на начин на који чланови породице врше интеракције путем симбола: речи, гестова, правила и улога (Бодрошки Спариосу, 2010). Развојна теорија претпоставља да породица пролази одређене развојне фазе, а у свакој фази њени чланови морају разрешити специфичне развојне задатке. Системска теорија гледа на породицу као на систем повезаних чланова, тако да промена код једног утиче на све остале чланове. Теорија размене претпоставља да људи оснивају породицу зато што очекују да ће тиме нешто добити, односно да ће имати неку корист.

У овом раду бавићемо се структурално функционалном теоријом породице Талкота Парсонса. Циљ нашег рада је покушај да дамо критички осврт на то како је Парсонс видео породицу, њене функције, структуру, улоге, односе између њених чланова, вредности којима је тежила, тј. да сагледамо целокупан васпитно-образовни контекст такве породице. Такође, покушаћемо основне претпоставке његове теорије да упоредимо са неким доминантним карактеристикама функционисања савремене породице.

Структурално-функционалистички поглед на породицу

Структурални функционлаизам је прошао кроз неколико фаза. Његови најзначајнији представници су Клод Леви Строс (Claude Levi-Strausse), Бронислав Малоновски (Malinovski), Мурдок (Georg Peter Murdock) и Талкот Парсонс (Talkott Parsons). Парсонс (1902–1979) је био један од водећих функционалиста и многи баш због тога изједначавају његов функционализам са функционализмом уопште. Може се рећи да је његова теорија имала апсолутну доминацију у социологији у периоду 50-их и 60-их година, па ћемо се управо због тога у овом раду бавити његовим погледом на породицу. Иако се међусобно разликују по својим резултатима истраживања и анализама, они у суштини ипак имају заједничку основу. Сви на породицу гледају као на основну друштвену организацију која је условљена друштвеним правилима, нормама и вредностима, али и функцијама које она има како за зајед-

ницу/друштво, тако и за њене чланове. Овај теоријски приступ покушава да установи функционалне везе између система и подсистема у оквиру породице, а „породица се разматра као успешна у степену у ком испуњава друштвена очекивања и потребе” (Бодоршки Спарсиосу, 2010: 24). Заправо, на овом нивоу можемо да говоримо о различитим врстама породице који су постојали током историје. Временом су се мењале и функције, али и структура породице. Породичне функције се у литератури описују на различите начине. Може се рећи да је Џ. Мурдок (Murdock, 1949; према Вилић, 2013) заслужан за класичну формулацију универзалних функција породице. Он је кроз анализу 250 друштава установио постојање: сексуалне, репродуктивне, економске и васпитно-образовне, односно социјализаторске функције породице. Мурдок је сматрао да инокосна, нукларна породица, која се састоји од одраслих особа оба пола од којих барем две одржавају друштвено одобрену сексуалну везу, једно или више деце (властите или усвојене), постоји у сваком друштву било да постоји сама или као део проширене породице. Из функција које служе како друштву, тако и члановима породице, произилази универзалност и корисност нуклеарне породице. Међутим, неки аутори, као нпр. Анђелка Милић (2001) сматрају да је универзалност породице кроз навођење њених универзалних функција заблуда у антрополошком конципирању породице, мада конкретно одређење тих функција варира од аутора до аутора.

Кратак осврт на друштвени систем Талкота Парсонса

Занимајући се за конститутивне и интеграцијске претпоставке модерног друштва, у Парсонској теорији друштво се види „диркемовски”: као колективно организовано становништво које на окупу држи јединствен систем општеприхваћених вредности и норми. Према томе, Парсонс има намеру да утврди општу структуру човековог окружења тј. изгледа структуре друштва и функција/улога које се развијају у друштву између појединаца, група, институција и различитих друштвених система (Југовић, 2013). По Парсонсу сложени систем, односно „систем људске акције” састоји се од следећа четири подсистема: система културе, друштвеног система или система друштва, система личности и система организма. Сваки од четири подсистема има функцију у односу на систем социјалне акције у целини: културни подсистем је фокусиран око вредности и има примарну функцију одржавања образаца делатног система, друштвени подсистем – интеграцију (координацију саставних делова подсистема), систем личности – постизање циља (фокусира се око проблема мотивације акције или примене културних принципа), понашајући организам – прилагођавање (фокусира се на адаптивну функцију делатности или на услове на које се организам мора прилагодити). Односи између ових подсистема су односи међусобног прожимања, размене и функционалне зависности. Културни подсистем је тај који се може сматрати независним, али у међу односу са социјалним системом и системом личности. Друштво или дру-

штвени систем састављен је из четири подсистема који имају: 1) структурне компоненте, 2) аспекте развојног процеса и 3) примарне функције. Талкот Парсонс је на анализи друштва (друштвеног система) применио парадигму о четири функције општег делатног система. То су функције адаптације (енг. *adaption*), постизања циља (енг. *goal attainment*), интеграције (енг. *integration*) и одржавања образаца (енг. *latent pattern maintenance*). Ове четири функције су познате као тзв. енгл. „*Four function paradigma*” или тзв. А-G-I-L схема (Парсонс, 1991; према Југовић, 2013). Према томе, сваки друштвени систем мора задовољити ова четири функционална императива. Под појмом *структура* Парсонс подразумева унутрашњу уређеност друштвеног система. Структурне компоненте друштва чине вредности, норме, колективитети или групе и улоге.

Јединице система представљају личности које су носиоци и извршиоци улога. Личност у улози је агенс и извршилац делања, а систем се одржава преко појединаца, односно улоге коју појединац има у том систему. Култура је присутна у улози преко норми и вредности којом је дефинисана, тако да ефикасно извршавање улоге представља део успешне интеграције актера у друга два система (Парсонс, 2009).

ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНИ КОНТЕКСТ ИЗ ПАРСОНСОВОГ УГЛА

Парсонсова нуклеарна породица и њене функције

Оно што чини темељ Парсонсове теорије породице је разликовање предмодерних и модерних друштава и породица, а преломна тачка између та два периода је процес *индустријализације и урбанизације* који мења породичну структуру, њене функције и унутрашње односе. За Парсонса модерна нуклеарна породица, ослобођена од ширег родбинског сродства, лако покретна у простору – пратећи тржиште рада (првенствено оца), идеална је адаптација на услове индустријализације и модернизације. У традиционалним друштвима, где је породица била центар друштвене организације, многе функције (AGIL) обављале су се у породици. У модерној породици дошло је до редукције састава, али и до редукције и специјализације њених функција. По Парсонсу, породица је напредовала јер се ослободила економске, производне функције која је у предмодерном добу била доминантна. Осим економске, многе друге функције су прешле на низ друштвених институција (центри за бригу о старим и болесним, центри за социјални рад...). Парсонс је на ову диференцијацију улога гледао као на нешто позитивно јер је то значило да ће се појединачне функције обављати на бољи начин. Он је кроз анализу америчке породице установио да је модерна нуклеарна породица функционална и да није изгубила две мање, али „основне и несводиве” функције – *социјализацију деце и стабилизацију личности одраслих припадника друштава*. Парсонс је, такође, сма-

трао да је процес индустријализације и урбанизације допринео већој специјализацији, односно сегрегацији полних улога у породици. Сматрало се да таква подела улога доводи до међусобне зависности чланова, што доприноси стабилности брака и породице (White & Klein, 2008). Стабилизација одраслих личности односи се на емоционалну сигурност која се постиже у брачном односу двоје одраслих, пре свега кроз комплементарност улога. Парсонс је сматрао да је радно време у индустријском друштву стресно и да је породица место где се мушкарац после напорног радног дана може опустити, релаксирати како би био спреман за наредни радни дан, што са друге стране спречава веће сукобе у друштву. Ово становиште је познато као „теорија топле купке” (енг. warm bath theory) (Thompson, 2014). Ове две функције су неопходне за одржавање равнотеже друштвеног система, али доприносе и функционисању породице и задовољењу потреба појединаца. У односу на AGIL, породици су преостале интегративна и латентна (одржавање образаца делатног система) функција. Иако се Парсонс бавио анализом америчке породице, он је овај процес прилагођавања породице новим условима индустријализације и модернизације, њено „функционално сужавање” у нуклеарну породицу видео као свуда присутан.

Општи значај социјализације за Парсонса

Како Медић (1993) наводи, почетком 40-их година 20. века теоријски концепт социјализација уведен је у социологију, психологију и антропологију. Многи аутори се слажу да је до тада коришћен термин васпитање, а зашто је дошло до замене термина, различити аутори наводе различите разлоге (васпитање је било неадекватан термин за обухватање нових области разматрања; промена фокуса од индивидуе ка друштву...) (Медић, 1993). Ауторка исто тако наводи да у социолошким радовима нема расправе око термина, јер социјализација у свом изворном значењу постулира друштво и друштвеност као основни смисао. Према томе, „најсоцијализованији” концепти социјализације се, што не чуди, појављују баш у социологији. Може се рећи да је једна од таквих дефиниција социјализације долази управо из функционализма. Свака концепција васпитања и социјализације има полазну слику природе човека, али и то какав би човек требао да постане. Парсонс човека види типично „фројдовски”, као нагонско биће које је склоно девијантном понашању и усмерено на задовољство, а да би постало човек, односно друштвено-културно биће потребно је да се заједничке вредности друштва интернализују у структуру личности како би постале мотивационе снаге деловања. Интернализовање заједничких вредности кроз преузимање улога омогућује да људи имају узамјамна очекивања, што је основа заједничке сарадње чиме долази и до интегритетности самог друштва. Не постоје личности саме за себе, већ улоге које оне обављају у служби друштва. Дакле, човек за Парсонса има инструменталну вредност, он је инструмент за одржавање одређеног поретка ствари, а соција-

лизација се, заправо, изједначава са потпуном адаптацијом појединца на постојећи поредак ствари. У чему је онда разлика између конформирања и социјализације? Иако конформирање може бити део социјализације, сматрамо да је погрешно и погубно за личност изједначити та два појма. Међутим, Парсонс сматра да овде није нагласак на принудном конформитету, већ на актеровој мотивацији да се конформира. Да би био мотивисан на одређено деловање, друштво је то које проналази различите механизме саображавања индивидуа постојећем поретку ствари, тј. конформирању. Сматрамо да се у томе огледа нарочита манипулативност оваквог односа друштва према човеку.

Само виђење човека као бића које треба да усвоји вредности друштва да би било „добро” имплицира да дете само по себи није вредно ни добро. Уколико васпитање конципирамо на таквом виђењу човека, онда се у васпитним/социјализаторским поступцима нећемо односити према детету као бићу које има унутрашње снаге и могућности саморазвоја, већ ћемо, да бисмо дечју природу променили, успостављати контролу над подстицајима који долазе из околине на један типично бихејвиористички начин. Парсонсово схватање социјализације не доприноси развоју једне самосвојне, аутономне личности. Личности иако одрастају и формирају се у друштву, не морају да му буду конформирани тако да буду пука рефлексија друштва. По Пијажеу (Piaget, 1969; према Каменов, 2006), на пример, аутономна моралност се развија тек када родитељски притисак попусти, а контакти са вршњацима постану учесталији. Односи са вршњацима доводе до разумевања смисла и порекла моралних норми, као и до њиховог прихватања. Једноставно, неопходно је да се човек ослободи наметнутих и споља дефинисаних улога и правила. Тек тада човек је суштински способан за властита морална расуђивања. Човек се, наравно, може сложити са споља дефинисаним друштвеним улогама, али се сам начин на који се дође до слагања битно разликује. Пијаже (Piaget, 1969; према Каменов, 2006) сматра да се беспоговорна послушност родитељима/одраслима може исправити само сарадњом, критиком насталом у дискусији једнаких што све води демистификовању речи одраслих, а тиме и аутономији. Као услов за развијање аутономног морала од раног узраста потребно је постепено смањивање моћи одраслих, посебно кроз уздржавање од награде и казне, јер захтеви и наредбе, без обзира што су некад нужни, не смеју оштрином да спрече постављање у положај другог, што је пут за разумевање туђих и долажење до сопствених гледишта. Поред тога, кроз подстицање деце да самостално одлучују, развијање односа заснованих на узајамности и поштовању може се постепено развијати аутономно морално расуђивање.

Уколико еманципацију схватимо као „неговање целовитих потенцијала личности са циљем да јој се помогне у самоостваривању њених најбољих могућности, за разлику од редуковања на утилитарне функције једне стварности створене ван ње, пре ње и за нешто друго” (Каменов, 2006: 129) и осврнемо се на Парсонсов став по ком индивидуа има инструменталну вредност (коју је било потребно социјализовати тако да одговара постојећем друштве-

ном систему), јасно је да тада друштво и породице нису имале за циљ еманципацију личности (ни данас се нисмо много примакли остварењу тог циља). Према томе, ни процес примарне социјализације који је, по Парсонсу, био резервисан за породицу није еманципаторски. За њега је породица један од главних механизма социјалне интеграције и темељ институционалног механизма преношења културних образаца.

Структура улога и примарна социјализација у породици

Структура улога у Парсонсовој „идеалној” нуклеарној породици диференцирана је у две осе: хоризонталну осу према полу (подељена на експресивну и инструменталну улогу/функцију) и вертикалну осу према старости (представља хијерахију моћи – супериорност и инфериорност) (White & Klein, 2008). По хоризонталној диференцијацији улоге полова, мушкарцу је приписана инструментална супериорна улога, а жени експресивна супериорна улога. Инструменталност подразумева скуп особина личности традиционално повезаних са маскулином родном улогом (нпр. независност, самопоузданост, асертивност), док експресивност подразумева скуп особина личности које су традиционално повезане са феминином родном улогом (нпр. нежност, осетљивост на потребе других, благодот) (Hermann & Betz, 2004). По Парсонсу, мушкарац/муж/отац је приказан као хранитељ породице, односно онај који осигурава физички опстанак породице и који повезује систем производног рада са породичним системом. Жена/мајка/супруга има експресивну улогу која се огледа у њеној бризи о члановима унутар породице, афективном повезивању свих чланова породице, односно одржавању интегрисаности породичног система. За овакву структуру улога у породици Парсонс је видео биолошко објашњење: жене су створене за рађање и природно је да се брину о деци, док мушкарци ослобођени од рађања и дојења природно треба да брину за храну, путују и ратују (Garrett, 2009; према Кушевић, 2011). Према томе, неговало се једно „задрворазумско схватање породице према коме она отеловљује „природне” потребе и нужности људског живота (подела рада међу половима као најзначајнији пример)” (Милић, 2001: 219). Парсонс је сматрао да је битна комплементарност очекивања у интеракцији између полова, те да би било какво нарушавање присутне дихотомије у погледу додељених породичних улога мушкараца и жене то значило њихово приближавање, а тиме и конкурентност што би водило социјалној нестабилности породице.

Голубовић (1981) сматра да подела улога у породици зависи, пре свега, од типа вредносног система којим се одређује како положај полова, тако и генерација у једном друштвеном систему и породици, па на тој основи разликује: традиционалну расподелу породичних улога, према полу и узрасту; патријархалну поделу, која полази од оца породице као врховног ауторитета, и егалитарну где се врши равномерна расподела улога. По овој подели Парсонсова расподела улога била би традиционална. У његовој расподели на оси

диференцијације родитељи – деца успоставља се „хијерархијски однос релативне моћи између вођа (родитеља) и вођених (деце)” (Parsons & Bales, 1955: 355; према Милић, 2001: 174), што је карактеристика традиционалне, али делом и патријархалне (у којој је најстарији мушкарац имао моћ) породице. Оба родитеља су изједначена у позицији спрам деце, али истовремено и раздвојени с обзиром на инструменталност и експресивност у вођству. Управо ова раздвојеност доводи у питање њихову равноправност као супружника. С обзиром на то да је отац/муж тај који је пре свега био присутан у простору где је била садржана сва призната моћ у то време, те да је породица (самим тим и жена) зависила од његове зараде и његовог статуса, приближавамо се патријархалној расподели улога између супружника. За разлику од њих, у породицама са егалитарном расподелом улога не треба да постоји подела на мушке и женске послове, већ се подразумева и очекује да оба пола могу добро да раде различите ствари. Данас је један од императива одржавања складних односа у породици управо егалитарност односа, тј. постојање егалитарних ставова о улогама полова. Да би особа могла да се понаша на „егалитаран” начин, неопходно је да верује да може, да је способна да обавља оно што се традиционално сматра женском односно мушком улогом. Али, да би постала таква, она се мора научити таквим егалитарним ставовима, чему доприноси како породица, тако и окружење.

Идеолошки конструкт заснован на идеалу модерне грађанске породице назван је *фамилизам* (Томановић, 2017) и био је доминанта социолошка парадигма средином двадестог века. Као што смо рекли, породица је подсистем који спаја друштвени систем са системом личности посредством социјализације. Када Парсонс говори о систему личности и социјализацији, он се у великој мери ослања на Фројдову психоаналитичку теорију. За разлику од психоаналитичког схватања процеса социјализације који је редукован на изграђивање *Суперега*, као посебне инстанце личности одговорне за друштвеност у човеку, у Парсонсовој модификацији Фројдове теорије психосексуалног развоја наглашава се да су и *Его* (као афективна инстанца личности) и *Суперего* обликовани интернализацијом кроз идентификацију и преношење културних вредности на дете и то најпре у интеракцији са мајком, затим са оцем, па са вршњацима (Милић и сар., 1990; Томановић, 2019). Да би кроз социјализацију дете прихватило и интернализovalo друштвене захтеве, оно мора имати позитиван однос према преноснику друштвених вредности, тј. према мајци као значајном другом, као дететовом – прозору у свет (First-Dilić, 1974). Парсонс први стадијум дететове социјализације види као постојање „мајка-дете идентитета”. Сепарација овог идентитета и прелазак на друге бинарне односе у породици (отац–син, отац–ћерка, брат–сестра) кључно је у процесу социјализације. Док јасна сегрегираност улога у породици омогућава лакшу идентификацију детета са родитељем истог пола.

Одавно се примећивао и, некако, подразумевао значај мајке за дететов развој, али може се рећи да је за преципирање мајке као кључне фигуре наро-

чито значајан рад Сигмунда Фројда који је тврдио да однос мајке и детета има целоживотне последице за дете, те ствара темељ свим будућим интимним везама. „Преувеличавање улоге мајке за развој детета и поставка о наводној биолошкој предодређености жене да се брине за потомке, били су изгледа одлучујући фактори за усмереност скоро искључиво на мајку” (Капор-Стануловић, 1985: 99), па је и само родитељство дуго изједначавано са мајчинством. Отац је дуго био занемаривана тема у психолошким истраживањима. Маргарет Мид (Mead, 1962; према Капор-Стануловић, 1985) је на оца гледала као на биолошку неопходност, али социјалану невољу. Болби (Bowlby, 1951; према Капор-Стануловић, 1985) је, на пример, сматрао да отац нема непосредног утицаја на дететов развој, осим индиректно, као особа која се брине за економско благостање породице и пружа емотивну подршку мајци. За Парсонса, отац је после примарне улоге мајке имао секундарну улогу. Он је доприносио сепарацији мајка-дете идентита, деловао „стабилизирајуће” на мајку (а тиме посредно на њен однос са дететом), имао своју инструменталну функцију материјалног обезбеђивања породице, док се директан контакт оца и детета, вероватно самим тим што такав контакт није традиционално везан за очеву улогу, није посебно нагашавао. И као што смо рекли, отац је, по Парсонсу повезивао породицу са друштвом. Занимљиво је становиште Милара (Millar, 2006) који сматрао да је постојала идеја да је мајчина љубав безусловна, да је дете свакако има и не може је изгубити, док очеву љубав треба зарадити, јер ако отац који представља друштвеност воли дете, онда ће га волети и друштво. Ако отац надгледа дете из перспективе друштва, онда бисмо претопставили да је отац фигура коју деца опажају као ауторитарнију у односу на мајку, која је склонија дисциплиновању и јасном постављању граница, за разлику од мајке која безусловно прихвата дете. Међутим, како Милић (2001) истиче, у америчкој нуклеарној породици ауторитет оца земењен је „родитељским вођством”, које се заснива на *пермисивном* односу према потомству. Многи који су се тада бавили америчком продицом су били узнемирени оним што су видели у породици, посебно тзв. „недисциплинованим дететом”. То су закључили многи, укључујући и Реизмана (Reisman, 1961; према Rodman, 1965) који је сматрао да то просто значи да родитељи нису преузели одговорност за социјализацију своје деце. Међутим, Парсонс и Вајт (Parsons i White, 1961, према Rodman, 1965) су имали другачије објашњење, па су сматрали да је за развој самосталности, компетентности и одговорности детета непходно да се дете ослободи зависности од родитеља, те да су управо они родитељи који не намећу свој модел улоге (role-patterns) као дефинитиван модел за дете одговорнији у својој улози. У то време је постојала већа забринутост за личност детета, што је довело до већег степена попустљивости у васпитању/социјализацији деце. То, наводно, није значило да је дете имало дозволу да ради шта год пожели – пре је то нов начин „вођења” детета, него неко „присилавање на развој”. Парсонс је тврдио да је управо то социјализација која припрема дете за аутономну улогу у америчком друштву усмереном ка постигнућу. Заправо, постигнуће као васпитни и развојни циљ односи се на

конкретно остварење основног вредносног постулата америчког система вредности, који Парсонс дефинише као „активни инструментализам” (Rodman, 1965; Милић, 2001). По речима Крегара (1994) модерно друштво је такво да су људи „орјентисани на циљ, превладава вредносна неутралност и прорачунатост, људи у интеракцијама не наступају као целовите личности, већ као актери чија обележја дефинише циљ и смисао акције (функционална специфичност), превладавају принципи – једнаке примене норми према свима, принципи постигнућа”.

Нас, међутим, Парсонсов став збуњује јер оно што је данас добро познато јесте да управо пермисивни стил васпитања, као и ауторитарни, не доводе до развоја аутономности, напротив, пермисивност води ниској социјалној одговорности и привидној независности. Родман (Rodman, 1965) даје објашњење тог процеса из Парсонсовог угла. За Парсонса породица је за дете „затворена емоционална корпорација”, а зависност од родитеља коју она стимулира претвара се у мотивацију за високим постигнућем, а до ње долази због повећане моћи родитеља која проистиче из претеране зависности деце од њих. Као резултат условљене љубави родитеља – условљене нпр. дејим успехом у школи – дете развија снажни мотив за успехом (Parsons, 1961; према Rodman, 1965: 221). Читајући ова објашњења, не може да се не уочи противречност у неким ставовима. Са једне стране родитељи треба да се ослободе притиска над децом како би се дете ослободило зависности од њих, са друге стране изгледа да им све оно што су пружили даје за право да условљавају – с обзиром на то да су детету пружили толико топлине и безграничне љубави, и све услове за „оптималан” развој, од деце се очекује да буду успешни у школи, буду примерни грађани који теже остварењу америчког вредносног идеала. Деца, затим, из велике љубави према родитељима и, на неки начин, наметнутог и снажног осећаја дужности теже да остваре оно што родитељи од њих очекују. Жртвовање за дете, како Томановић (2017) наглашава, је иманентно управо оваквом, фамилистичком идеалу модерне породице која улаже у дете као пројекат и инвестицију за будућност. Пројекат у коме је оно често марионета за компензовање родитељевих неиспуњених жеља и у ком оно најшће не учествује, нити је подржано тиме да има права на сопствени избор.

Милић (2001) даље наводи да у оваквим односима (пермисивне) моћи родитеља и деце постоји фактор који интервенише, нарочито следећи мајчину експресивну функцију – то је потреба укључивања детета у школски институционални систем са једне стране, односно групе вршњака са друге стране. То значи да у почетку дете социјализује породица на један пермисиван начин, а негде касније дете „преузимају” вршњаци и школа који уместо родитеља врше одређену контролу дечјег понашања. Поред њих постоји врло значајан сегмент помажућих професија, терапеута који представљају одређену „професионализацију родитељства”. Из овог угла, како Милић истиче, породица се код Парсонса јавља као *богаљ коме су потребне итаке да би ходао*, па је приморан да тражи додатна решења и објашњења која неће обеснажити породицу у њеној

основној функцији, али која ће надокнадити њене пропусте и мањкавости, и санкционисати свако скретање од „нормализованог” обрасца понашања. То само показује колико је Парсонс био контрадикторан када је говорио да је породица незаменљива у социјализацији деце, а са друге стране, помоћ јој је преко потребна како би личности које из ње излазе биле способне за живот. И заиста, родитељи врло значајан посао постављања граница и контроле над децом пребацују на друге.

Парсонс је сматрао да се у породици према деци поступа према партикуларистичким нормама на основу којих оно има приписан стаус, тј. родитељи се према детету односе као према посебном, њиховом, а не као према свој деци. Насупрот њима, у друштву постоје универзалистичке вредности које су дате свима, иста правила важе за све, што значи да се статус у друштву мора стећи и независан је од нпр. родбинских веза и приписаног статуса у породици. Школа је институција која за Парсонса представља „друштво у малом”, учи децу да уоче разлику између партикуларистичких вредности породице и универзалистичких вредности индустријског друштва, што је изузетно важно за укључивање деце у свет одраслих (Thompson, 2008). Ако је школа та која учи дете универзалним вредностима, каква је онда функција породице, осим да сегрегира свет деце, како од родитељског тако и од друштвеног система? У модерним друштвима породица је пре свега заснована на емоционалности, затворена и интимна заједница. Али поред несумњивог значаја емоционалне сигурности коју дете добија у таквој породици, треба радити и на томе да се умањи сегрегација деце, те да се оно што више на непосредан начин повезује са светом. У супротном ствара се дисконтинуитет васпитних утицаја, што никако није у складу са једним од основних васпитних принципа – принципа доследности и јединствености. Не смемо дозволити да дете дође у ситуацију да у једном тренутку мора да одучи оно што је у једном периоду живота научило.

С обзиром на то да је за Парсонса човек „биће улоге” за њега је важан део примарне социјализације управо учење родних улога, тј. родна социјализација (с обзиром на оквире овог рада нећемо се бавити појмовном дијаграмом пол-род). Усвајање полне улоге представља стицање понашања типичног за одређени пол, а сексуално типична понашања зависе од стереотипа одређене културе (*Педагошка енциклопедија* 2, 1989). За Парсонса то је дихотомија инструменталност–експресивност, која представља уобичајене стереотипе о мушкарцима и женама, бар у западној култури. Према томе, у породици се од дечака и девојчица очекивало да усвоје понашање које се традиционално везује за мушкарце и жене, и управо таква родна социјализација је сматрана успешном. Родитељи не само да су давали примере са којима су се деца идентификовала, већ су поткрепљивали, што свесно што несвесно, она понашања која су родно типична. Бројни су докази о стварним разликама између дечака и девојчица што указује на то да у тим површним генерализацијама ипак има истине. Две најважније биолошке разлике између дечака и девојчица које утичу на њихово понашање свакако су разлике у развоју мозга и хормонима.

Истраживачи развоја детета и различитости међу родовима (Goodman, 1970; Moir i Jessel, 1994; Broude, 1995; Apel i Masterson, 2004; Biddulph, 2006; Preuschoff, 2006, према Маровић, 2010) истичу да су девојчице осетљивије на додир, звук, бол и неугоду, показују веће занимање за људе, брже и боље се социјализују, склоније су групним активностима и играма те су говорно доминантније од дечака. Дечаци, по правилу, имају већу потебу за телесном експресијом, чешће знају бити деструктивни и агресивни, предузимљивији, склонији такмичарским играма, показују већи интерес за ствари те су бољи у просторној оријентацији и бројкама. Занемаривати и игнорисати ове разлике било би штетно. Али, поред уважавања стварних разлика између дечака и девојчица значајно је нагласити да васпитање на стереотипан начин не узима у обзир постојање индивидуалних разлика међу децом, које се такође морају уважавати. Замка која се може догодити када децу васпитавамо на стереотипан начин је да ће једног дана дете израсти у особу која чврсто верује да нема капацитете за нешто за шта има други пол, а све то може знатно сузити широку лепезу могућности коју сви у себи на одређени начин носимо. Дуготрајно постављање детета, али и одраслих људи, у одређени положај може, по принципу самосипуњавајућег пророчанства, довести до развоја карактеристика повезаних са одређеним положајем. Уколико се према девојци односимо као према потчињеној можемо допринети развоју њене пасивности, зависности од ауторитета. Исто тако можемо поставити питање какве су последице фраза у васпитању „није мушки плакати”, „буди мушко не буди девојца”, а које и даље свакодневно срећемо?

Ако дечаке и девојце васпитавамо на другачији начин, а са друге стране од њих очекујемо да развију исти мотив – мотив за постигнућем, можемо поставити питање да ли ће касније обоје имати једнаке шансе за успехом. Још од седамдесетих година постоје бројна истраживања о повезаности експресивности, инструменталности и психичког здравља, али с обзиром на оквире рада не можемо улазити дубље у ту проблематику. Херман и Бец (Hermann & Betz, 2004; 2006), на пример, наводе да је инструменталност више повезана са варијаблама које се односе на социјабилност и социјално самопоуздање него експресивност те су добиле јаку повезаност између инструменталности и социјалне самоефикасности. То је само једно од многих истраживања, али нам сугерише да ће дечаци од којих се више очекује да буду инструментални, бити успешнији у ономе што се вреднује у савременом друштву. У сваком случају, када се говори о инструменталности и експресивности сложили бисмо се са Парсонсом да и једна и друга, свака на свој начин, представљају моћ. Али, сматрамо да моћ представљају једино када су уважене као равноправни делови једне личности. Обе димензије личности морају бити уважене од стране родитеља, васпитача, али и детета које тиме, без обзира да ли је дечак или девојчица, почиње да верује да је способно за обе, те на адекватан начин изражава и једну и другу страну личности.

Дакле, поред родитељског жртвовања за дете, гледања на дете као пројекат и инвестицију за будућност, детецентричности, патерналистичке одговорности за добробит детета (Томановић, 2017), у Парсонсовој идеологији фамилизма, и уопште у модерној породици, изражена је родна сегрегираност улога и асиметричност у односима родитеља и деце (али и између супружника). Таква сегрегираност води ригидном наслеђивању родних улога, што врши функцију одржавања постојећег система, али појединца може учинити мање флексибилним на прилагођавање променама у модерном друштву (посебно девојчица). Уколико је основна вредност којој се тежи у васпитању деце – „постигнуће”, и ако тежња ка бољем успеху у школи, постизању формалних квалификација, постане основна преокупација и родитеља и деце, може доћи до развијања низа негативних особина код деце као што су: завист, непријатељство, безобзирност, суревњивост... Парсонс је говорио о помоћи других институција у контроли над децом и санкционисању „ненормализованог” понашања. Али каква је то помоћ? Уколико је и сама школа заснована на принципима постигнућа као највећој вредности, те има тенденцију да развија негативне особине које може стварати такмичење са другима, и користећи се бихејвиористичким начинима поткрепљивања понашања, помоћ не може бити успешна. Помоћ је успешна једино ако деци, поред омогућавања развијања и остваривања унутрашњих снага и способности помогне у развијању хуманих вредности и емпатије, али и такмичења пре свега са самим собом, а не искључиво са другима.

Феминистичка критика фамилизма и осврт на савремену породицу

Гледање на породицу и родне улоге у њој на Парсонсов начин доминирало је педесетих и шездесетих година 20. века, док су седамдесетих година разнолики теоријски приступи у оквиру другог таласа феминизма значајно допринели реконцептуализацији појма породице и родних улога. Феминизам је истицао да „поред тога што укида могућност афирмације жена у јавној сфери, подразумевана функционална подела улога унутар домаћинства прикрива потчињавање жена моћи мушкарца у обе сфере, односно постојање приватног и јавног патријархата” (Walby, 1990; према Томановић, 2019: 316). С обзиром на то да породичне форме нису природне и универзалне, „доминација мушкарца, према томе, није ни природна ни неизбежна. Заправо, створена је институцијама друштва као што су верске скупине, власт и породица” (Fetree, 1991; према Јанковић, 1997: 94). Аутори наводе да је управо други талас феминизма отворио пут социо-конструктивистичком погледу на родитељство. Тај приступ гледа на родитељство као на нешто што је резултат „социјалне конструкције, односно нешто што чланови друштва чине кроз свакодневне интеракције, дискурсе и социјалну праксу, а не нешто утемељено на објективном погледу на свет” (Кушевић, 2011). Социјални конструктивизам је настао као алтернатива структурално функционалном схватању социјалних проблема,

приступу који је сматрао да друштвени услови постоје независно од особа које их интерпретирају (Miller, Holstein, 2006; према Кушевић, 2011). „Породице деле јавну димензију заједничког, свакодневног света, али истовремено стварају своја приватна значења, чија је конструкција заснована на дељеној историји, перспективама и тумачењу догађаја” (White & Kleine, 2008: 214). У прилог тој тези постоје различита истраживања (која се односе конкретно на мајчинство). Вајтинг и Едвардс (Whiting & Edwards, 1988; Ambert, 1994; према, Кушевић, 2011) су пронашли друштва где мајке иницирају врло мало бриге за децу, што их је навело на сугестију да се постојећи стереотипи о природи мајчинске улоге ревидирају. У неким аграрним и сакупљачким друштвима јавља се мултипло родитељство (у којима бригу и надзор над децом дели неколико жена), у којима су сви чланови заједнице једнако одговорни за дететов развој или су чак браћа главни извор бриге и надзора деце. Занимљиво је да такво родитељство постаје проблематично и дисфункционално када се појединци доселе у неку од земаља која родитељство перципира као главну дужност и одговорност једне особе, углавном биолошке мајке (Ambert, 1994; према Кушевић, 2011). То је само један пример који наводи на преиспитивање универзално дате улоге полова у породици, какву је дао Парсонс.

НЕКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ФУНКЦИОНИСАЊА САВРЕМЕНЕ ПОРОДИЦЕ

С обзиром на то да знамо да су родне улоге, али и само родитељство друштвена и културна конструкција, можемо да поставимо питање да ли је дошло до реконструкције модела улога мајки и очева с обзиром на то да су се услови живота знатно променили од педестих година прошлог века?

Чињеница је да данас долази до помаљања нових вредносних образаца којима се деконструју традиционалне родне улоге, тако да се јавља потреба да се оне преиспитају и поново осмисле у новом контексту. Савремена научна истраживања показују како су и отац и мајка важни за дететов развој, док се у традиционалним и модерним породицама сматрало да је очева улога у развоју детета мање важна од мајчине улоге. Социолошка литература указује на то да од шездестих година прошлог века и мајке и очеви проводе више времена са децом (Ishizuka, 2018). Данас, када се говори о родитељству, посебна пажња је посвећена феномену интензивног родитељства, који је доминантно био фокусиран на мајке, што је било засновано на претпоставци да је мајка та која примарно брине о детету и тако има већу одговорност у даљем обезбеђивању адекватног развоја деце (Lister, 2006; Wall, 2010; према Shirani, Henwood, Coltart, 2011). Ауторка Бадинтер (Badinter, 2013) говори како се у последњих неколико деценија унутар мајчинства догађа револуција чији је резултат стављање мајчинске улоге у средиште жениног постојања, а притисак који такво позиционирање жене ствара доводи до појаве нове генерације исцрпљених мајки. О

том концепту највише је говорила Шерон Хејс (Sharon Hays, 1996) користећи термин *интензивно мајчинство*. Хејс говори о пет карактеристика интензивног мајчинства: оријентисано на дете, емоционално упијајуће, вођено од стране стручњака, временски захтевано и финансијски скупо. Интензивно мајчинство подразумева задовољавање дететових физичких, емоционалних и когнитивних потреба. Самим тим родитељство постаје професионализирано јер се родитељи тренирају за ту улогу (Hays, 1996). Поред терима „интензивно мајчинство”, данас постоје различити термини који означавају мајчинство које је потпуно фокусирано на потребе детета. То су повезујуће родитељство (Sears & Sears, 2008; према Кушевић, 2011), „добра еколошка мајка” (Badinter, 2013), алфа мајчинство, и сл. Као што примећује Хејс, чини се да се интензивно мајчинство парадоксално ослања на традиционалне родне норме и улоге и то у време када су се обрасци породичног живота знатно променили, односно све више жена изашло на тржиште рада. Такође, Бадинтер (Badinter, 2013) има сличне увиде. Она сматра да се интензивно мајчинство, „добра еколошка мајка” и друге појаве унутар мајчинства показују како се и код нових појмова види утицај традиционалних погледа на родитељство, где је мајка особа у породици на коју се ставља додатан терет да све пружи детету, а неретко је управо тај „претешки терет” извор осећаја кривице и фрустрације (посебно код младих мајки). Овако схваћено интензивно мајчинство, заправо, подразумева констукцију мајчинства која је својеврсна интензификација улоге жене у породици о каквој је говорио Парсонс. Према неким ауторима ова идеологија родитељства/мајчинства израста из идеологије неолиберализма (Henwood et al., 2010), која пропагира идеју како је сваки појединац одговоран за своју добробит или лоше стање, а на то може утицати својим вештинама и конкурентношћу. Неолиберализам заступа идеју како свако има колико се труди и улаже (Honore, 2009).

Када је у питању очинство, не може се рећи да се конструкција очинства није променила, те да се нису појавили „идеални” модели улоге оца. Истраживања показују да је у периоду касне модерне очинство претрпело далеко веће промене него мајчинство, а да су те промене највише изражене код млађих, урбаних и образованијих очева (Miller, 2010; Marsiglio, Day, Lamb, 2000; према Станојевић, 2018). Научници који су истраживали историјску димензију феномена очинства уочили су да је у различитим друштвима током времена долазило до промена у доминантним моделима очева. У САД Плек (Pleck, 1987; према Станојевић, 2018) препознаје четири обрасца: 1) морални ауторитет, 2) одсутни хранилац, 3) модел полне улоге, 4) ново очинство. У последњих неколико деценија све популарнији постаје образац *новог очинства* који оца укључује у све сфере одрастања деце, као и сву негу и бригу око њих. Овим моделом се деконструишу родни односи у приватној сфери и подразумева равноправна подела домаћих послова и родитељских обавеза. Анђелка Милић (2007) под парадигмом новог очинства подразумева основне карактеристике савремене родитељске улоге оца: долази до спајања улога оца и мајке,

тј. изградње андрогиног оца, што се односи на већу афективну присност, приврженост и пријатељство те провођење више слободног времена са децом. Када се говори о новом очинству, сматрамо да се оно може посматрати као део феномена интензивног родитељства које све веће захтеве поставља како пред мајке тако и пред очеве.

С обзиром на то да је Парсонс пре свега говорио о породици срење класе, значајно је поменути оно што су истраживачи из англо-америчког контекста приметили, а то су разлике у праксама родитељства на темељу припадања различитим класама. Базирајући се на идеологији горепоменог интензивног родитељства, Лару (Lareau, 2003; према Љубетић, 2011) изводи логику васпитања деце на темељу класних разлика у САД. Богатство односно сиромаштво су били једини дискриминирајући фактор родитеља укључених у истраживање. Богатији родитељи са децом разговарају, расправљају, не издају само наређења, подстичу и охрабрују децу да преиспитују ауторитет (не само родитељски), да се заузимају за себе, интервенишу за своју децу, а ако су деца лошија у школи у питање доводе квалитет њихових наставника, а не марљивост своје деце, склони су да се уплићу у слободно време своје деце развозећи их на различите активности... Са друге стране сиромашни родитељи препуштају деци организацију свог времена које није структурирано и које деца проводе у игри са браћом, сестрама и вршњацима, најчешће у свом дворишту. Та деца се врло ретко одлучују на организоване слободне активности, а ако се и одлуче – сама доноси ту одлуку, сама одлазе на активности и од родитеља немају готово никакву потпору да устрају. Сиромашни родитељи, такође, имају страх од ауторитета и не охрабрују децу да га сама доводи у питање (Lareau, 2003; према Љубетић, 2011). Прву васпитну логику назива оркестрираном култивацијом (*orchestrated cultivation*) која је карактеристична за средњу и високу класу, а друга васпитна логика се назива васпитање према природном расту и њу приписује радничкој класи. Може се закључити да су интензивно мајчинство и оркестрирана култивација врло слични појмови. Крајњи резултат ових различитих васпитних филозофија по мишљењу Лару је преношење (наслеђивање) диференцијалних предности за децу. Заиста, бројни су докази да укључивање родитеља у развој (мажење, причање са децом, читање прича...) предствља круцијалан фактор који обезбеђује позитивне исходе по развој детета (Schiffrin et al., 2014). На пример, утврђено је да деца која су одрасла у сиромашним срединама (нпр. у румунским сиротиштима) у току раног детињства касне у физичком, когнитивном и социјалном развоју (укључујући и дефиците пажње) у односу на другу децу (Chugani et al., 2001; Fisher, Ames, Chisholm, Savoie, 1997; Rutter, 1998; према Schiffrin et al., 2014). Такође, деца са којима родитељи причају и читају приче, имају боље когнитивне способности (Neisser et al., 1996; Hart & Risley, 1995; Weisleder & Fernald, 2013; према Schiffrin et al., 2014). Упркос бројним доказима о значајном утицају укључености родитеља у рад са децом, сигурно је да и „природни раст” има својих предности. Али, чињеница је да културни капитал (у „бурди-

јеовском” смислу) који деца из средње класе стичу од самог рођења, вештине, способности, знања, доприносе томе да она имају веће шансе за успех у ономе што савремено друштво вреднује и форсира.

Занимљиво је, и рекли бисмо, врло значајно истраживање (Ishizuka, 2018) које приказује културне норме доброг мајчинства и очинства у САД. У истраживању које је спроведено на обимном узорку од 3.600 родитеља деце старе од 8 до 10 година, који је како демографски тако и економски репрезентативан за популацију САД, доказано је да такво родитељство не само да постоји, већ да му сви теже. Иако је оркестрирана култивација можда био норматив ког се у прошлости држала само средња класа (посебно мајке средње класе), резултати сугеришу да су културне норме интензивног родитељства сада широко распрострањене. Детеценричне, временски захтевне (time-intensive) стандарде родитељства сада деле родитељи различитих друштвених класа. Штавише, интензивно родитељство се очекује од оба пола, односи се и на мајке и на очеве како према синовима тако према ћеркама. Као што Ишизука истиче, интензивно родитељство јесте скуп и захтеван посао који је за многе родитеље недостижан. Уколико га само неке породице буду практиковале, постоји вероватноћа да да ће се на тај начин већ створена неједнакост у друштву понављати или проширивати.

Истраживања сведоче да је током друге половине двадесетог века дошло до значајнијег укључивања очева у активности око деце и унутар домаћинства, што се тумачи као резултат промена на тржишту рада, социјалних политика, али и као део промена културних модела касне модерне, иако *родна асиметрија* у мањој или већој мери остаје у свим земљама (Станојевић, 2018). Ранија истраживања су указала да је модел оца као хранитеља породице један од аспеката очинства који има међугенерациски континуитет, али се може рећи да и даље врло приустан (Shirani et al., 2011), те да је очев пословни идентитет и даље јачи од њиховог идентитета као оца деце (Townsend, 2002; према Shirani et al., 2011). И истраживање које је спровела Ishizuka (2018) показује извесну асиметрију у родним улогама, тј. да оба родитеља могу позитивно гледати на оркестрирану култивацију, али се ипак очекује да „добре” мајке чешће практикују такво родитељство од „добрих” очева. Такође, очеви ће се лакше одлучити да одустану од интензивног родитељства, а да се на њих не гледа као на „лоше родитеље” (Miller, 2011; према Capellini et al., 2011). Док мајке и очеви сада проводе сличну количину времена у забавним и угодним активностима играјући се или учећи са децом, мајке много више воде рачуна о основној бризи око деце, управљању/организовању бриге и неге о деци, али и чешће су самохране у родитељству (solo parenting) (Musick, Meier, and Flood 2016; према Ishizuka, 2018). Дермот (Dermott, 2009; према Shirani et al., 2011), на пример, сугерише да је савремено очинство више „интимно” него интензивно, с обзиром на приоритизацију очева да формирају емоционалне везе са дететом, а не количине времена проведеног са њим. Такви налази довели су до закључка да је родитељство мање интензивно за мушкарце него за жене (Hays,

1996; Dermott, 2009; према Shirani et al., 2011). Постоје бројни други докази о већим очекивањима од жене у породици, али на жалост немамо довољно простора за њихово приказивање у овом раду.

ДИСКУСИЈА И ЗАКЉУЧАК

Као што смо на почетку рекли, по структурално функционалној теорији једна од основних друштвених функција породице је социјализација деце. Она се више не одвија само у „идеалној” нуклеарној породици, већ и у многим другим данас прихваћеним породичним заједницама и облицима. Васпитно-образовна/социјализаторска функција породице је и даље једна од њених основних функција, упркос огромном утицају других васпитаних-образовних чинилаца. Друштво је свесно значаја породице у развоју детета и од ње очекује да адекватно задовољи ту функцију, у супротном друштво је то које може родитеље лишити старатељства итд. Упркос плуралитету породичних облика, многи аутори сматрају да је идеологија фамилизма и даље доминантна те да нуклеарна породица о којој је говорио Парсонс представља норму према којој поредимо све друге породичне облике. Поред бројних промена у друштву, у оквиру породичног система и даље постоје генерацијама преношене неједнакости.

На основу свега већ реченог и прегледане литературе, сматрамо да је мајчинство данас, уопштено гледано, оптерећеније, интензивније него очинство. Када поредимо са Парсонсовим виђењем улоге жене, чини се да је та улога додатно интензивирана, иако је мајчинство и тада од стране било „интензивније” него у патријархалном друштву. Но, несумњиво је да је дошло до промена у конструкцији родитељства. Све те конструкције имају задатак да приближе улоге оца и мајке, допринесу демократизацији односа у породици, али једно је идеална, најчешће недостижна конструкција, а друго стварност. Стварност је још увек бременита традиционалним моделима улога, а докле год буде доминантна традиционална конструкција улога у породици не можемо говорити о демократизацији односа у породици. Слично нашем мишљењу, Холтер (Holter, 1970; према Милић, 2001) истиче како се у савременом друштву истовремено јављају традиционални неегалитаризам и модерни егалитаризам и то на начин да се код диференцијације полова унутар породице говори о егалитаризму док је у пракси укореван неегалитаризам, па ће се, на пример, догодити да се већина слаже да би расподела кућних послова требало да буде равноправна, али је она истовремено изразито неравноправна (на штету жене). Холтер је говорио седамдесетих година прошлог века, али ни после педесет година нису се много променила очекивања од оца и мајке у породици. С обзиром на и даље изражену родну асиметрију и на чињеницу да деца великим делом уче преко примера, велике су шансе да ће се таква родна сегрегација улога преносити и на наредне генерације. Према томе, питање је како ће се деца учити егалитарним ставовима о родним улогама ако њихови

родитељи понашањем не „промовишу” егалитарне ставове. Поред породице, ту су и други врло значајни васпитни чиниоци попут школе, медија, који на одећен начин одржавају стереотипну слику мушкарца и жене. Чак и када се родитељи труде да својим примером и поступцима васпитавају и подстичу развој деце не водећи се стереотипима, деца се са њима свакодневно сусрећу преко других, врло значајних васпитних чинилаца. Такве слике не долазе само из правца масовних медија, већ и из васпитно образовног система, па ако је у уџбеницима приказана слика мушкарца и жене са различитим психосоцијалним особинама и на њима заснованим друштвеним улогама, јасно је да је то модел који образовни систем нуди младима у формирању властите перцепције. Према томе, целокупно друштво мора радити у превазилажењу родне неједнакости, а тиме еманциповању од споља наметнутих, ригидних родних улога. Сегрегираност родних улога није лоша по сваку цену, већ онда када нас спутавају да се изразимо као целовите личности.

Може се рећи да је периоду ком је Пароснс говорио о породици и родитељству управо почетак тада средњокласног, а данас широко распоротрањеног интензивног родитељства. Почетком нашег века Лару је дошла до података да је феномен интензивног родитељства класно детерминисан, те да је још увек карактеристика средње класе. Ишизука недавно долази до података да таквом родитељству теже сви, док је потпуно извесно да га многи не могу досегнути. Све то указује на, и даље присутну, друштвену неједнакост којој доприносе разлике у културном капиталу који поседују деца из различитих класа. Поред тога што је модел интензивног родитељства подржан у научним дискурсима, оно је изузетно подржано сликама у медијима. Свакодневно се приказују слике „идеалних”, стално насмејаних породица, а пре свега жена, мајки које баш све стижу и увек успевају да изгледају одморно и расположено. Родитељима су данас широко доступни различити садржаји, приручници, упутства о родитељству из којих могу учити вештину родитељства, што, на жалост, индиректно шаље поруку да они за такву улогу природно нису способни. Уколико се родитељима каже да су они највећи фактор ризика за успех деце, извесно је да због осећаја да не могу да испуне наметнуте захтеве интензивног родитељства могу осећати фрустрираност и неадекватност у улози родитеља. Можда је управо велика доступност и свеprisутност тих садржаја разлог распрострањености идеала интензивног родитељства. Поред тога, вероватно је да постоји тенденција да ниже класе опонашају више класе у начину и стиливима живота.

Као што смо рекли, постоје бројни докази о значају укључености и бављења родитеља децом. Због свега напред реченог, многи родитељи верују да ће више укључености у дечји живот, више структурираних активности увек имати позитивне исходе. Међутим, бројни су докази да интензивно родитељство не може увек имати позитивне исходе по дете. На пример, доказано је да је превише укључености знатно порблематичније како деца постају старија баш због тога што се од њих очекује да с временом буду све независније личности (Erikson, 1968; Kins, Beyers, Soenens, Vansteenkiste, 2009; Soenens et al.,

2007; према Schiffrin et al., 2015). Постоје докази о повезаности претеране укључености мајки са развојем депресије и анксиозности код деце. Затим, доказано је да је, код ученика старијег узраста, прекомерна укљученост родитеља повезана са смањеним ангажманом у школи, али и са повећаним коришћењем лекова за депресију и анксиозност. Упркос томе што је модел интензивног родитељства вероватно имао за циљ да више повеже родитеље и децу, постоје докази да је претерана укљученост родитеља повезана са смањеном комуникацијом између родитеља и деце, смањеним задовољством породичним животом, али и високом стопом нарцизма код деце, те смањеном аутономијом, осећајем компетентности и повезаности са другима (Schiffrin et al., 2015). Бројни су докази који, на неки начин, потврђују наша становишта на које смо указали када смо давали краћи критички осврт на Парсонсово схватање односа пермисивности, презаштићености деце и развоја аутономности личности. Укљученост родитеља у живот деце је од несумњиво изузетно значајна, али сигурно је да укљученост мора бити одмерена и прилагођена индивидуалним потребама деце, тј. да ипак мора имати своју доњу и горњу границу како би представљала добробит по дете.

Док су у патријархалним друштвима деца представљала радну снагу и економску добробит за породицу и тиме била подређена родитељима, у модерним друштвима, деца су представљала емоционално благо, смисао живота родитеља, што је довело до одређене подређености родитеља потребама деце. Савремена породица као да је свесна ограничења претходних генерација, па у великој жељи да стигне, често се деси да не постигне – ништа. Она је опетређена и бројним антиномијама које је спутавају како би односи могли да буду засновани на демократским односима равноправности. Поред свега тога, рекли бисмо да је данас један од највећих несклада, а који је започео средином прошлог века, однос доминантне конструкције родитељства, захтева који се постављају пред децу, и реалних могућности родитеља и деце да те захтеве остваре. С обзиром на напред поменуте негативне ефекте интензивног родитељства, на чиниоцима васпитно-образовне политике је да деконструишу доминантне и створе реалније, на хуманим вредностима засноване, слике породице, родитељства и детињства.

Литература

- Badinter, E. (2013). *Сукоб: Како идеал идеалног мајчинства угрожава жену*. Загреб: Алгоритам.
- Бодрошки Спарсиосу, Б. (2010). *Поступци родитеља у васпитању деце и њихов међугенерациски трансфер*. Београд: Филозофски факултет.
- Cappellini, B., Harman, V., Marilli, A. & Parsons, E. (2019). Intensive mothering in hard times: Foucauldian ethical self-formation and cruel optimism. *Journal of Consumer Culture*, 19(4), 469–492. DOI 10.1177/1469540519872067.
- Fisrt-Dilić, R. (1974). Socijalizacija u prođici i slobodno vreme. *Revija za sociologiju*, 4(2–3), 3–14. Retrieved August 10, 2020 from the World Wide Web <https://hrcak.srce.hr/156451>.
- Голубовић, З. (1981). *Породица као људска заједница*. Загреб: Напријед.
- Hays, S. (1996). *The Cultural Contradictions of Motherhood*. New Haven: Yale University Press.
- Hermann, K. S. & Betz, N. E. (2006). Path Models of the Relationships of Instrumentality and Expressiveness, Social Self-Efficacy, and Self-Esteem to Depressive Symptoms in College Students. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 25(10), 1086–1106, <https://doi.org/10.1521/jscp.2006.25.10.1086>.
- Hermann, K. S. & Betz, N. E. (2004). Path Models of the Relationships of Instrumentality and Expressiveness to Social Self-Efficacy, Shyness, and Depressive Symptoms. *Sex Roles*, 51, 55–66, <https://doi.org/10.1023/B:SERS.0000032309.71973.14>.
- Henwood, K. Shirani, F. & Coltart, C. (2010). Fathers and financial risk-taking during the economic downturn: Insights from a QLL study of men’s identities-in-theming. *21st Century Society*. 5(2), 137–147, <https://doi.org/10.1080/17450141003783355>.
- Нопорé, С. (2009). *Под притиском: Спашавање деце од културе хиперродитељства*. Загреб: Алгоритам.
- Југовић, Л. А. (2013). Човек и систем: неки аспекти значаја структуралног функционализма за истраживања у социјалној политици и социјалном раду. *Социјална политика*, 48(1), 53–77, <https://doi.org/10.22182/sp.12013.3>.
- Ishizuka, P. (2018). Social Class, Gender, and Contemporary Parenting Standards in the United States: Evidence from a National Survey Experiment. *Social Forces*, 98(1), 31–58, <https://doi.org/10.1093/sf/soy107>.
- Каменов, Е. (2006). *Васпитање предшколске деце*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Крегар, Ј. (1994). Промене у структури обитељских заједница. *Ревија за социјалну политику*, 1(3), 211–224, <https://doi.org/10.3935/rsp.v1i3.578>.

- Кушевић, Б. (2011). Социјална конструкција родитељства – импликације за обитељску педагогију. *Педагогичка истраживања*, 8(2), 297–307. Retrieved May 25, 2020 from the World Wide Web <https://hrcak.srce.hr/116663>.
- Lareau, A. (2003). *Unequal Childhoods: Class, Race and Family Life*. Berkeley: University of California Press.
- Љубетић, М. (2011). Филозофија родитељства – обитељско или друштвено питање. *Педагогичка истраживања*, 8(2), 283–293. Retrieved July 2, 2020 from the World Wide Web <https://hrcak.srce.hr/116668>.
- Маровић, З. (2009). Не смијеш плакати, ти си дијечак! *Дијете, вртић, обитељи: часопис за одгој и наобразбу деце предшколске доби намијењен стручацима и родитељима*, 15(58), 18–23. Retrieved June 23, 2020 from the World Wide Web <https://hrcak.srce.hr/128503>.
- Медић, С. (1993). *Образовање и социјализација одраслих*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Михић, В. и Филиповић, Б. (2012). Повезаност поделе посла и става према родним улогама са задовољством браком запослених супружника. *Примењена психологија*, 5(3), 295–311, <https://doi.org/10.19090/pp.2012.3.295-311>.
- Millar, D. (2006). *The impact of a father on a child's socio-emotional development*. Retrieved September 2, 2020 from the World Wide Web <https://fathersmatter.wordpress.com/2006/10/09/1/>.
- Милић, А. и сар. (1990). *Социологија друштвене акције Талкота Парсонса*. Београд: Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета.
- Милић, А. (2001). *Социологија породице: критика и изазови*. Београд: Чигоја штампа.
- Милић, А. (2007). *Социологија породице: критика и изазови*. Београд: Чигоја штампа.
- Парсонс, Т. (2009). *Друштвени систем и други огледи*. Нови Сад: Будућност.
- Поткоњак, Н. и Шимлеша, П. (ред.) (1989). *Педагошка енциклопедија 1 и 2*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Rodman, H. (1965). Talcott Parsons' view o the changing American family. *Merrill-Palmer Quarterly of Behavior and Development*, 11(3), 209–227. Retrieved September 10, 2020 from the World Wide Web <http://www.jstor.org/stable/23082694>.
- Schiffirin, H. H., Godfrey, H., Liss, M. & Erchull, M. J. (2015). Intensive parenting: Does it have the desired impact on child outcomes? *Journal of Child and Family Studies*, 24(8), 2322–2331, <https://doi.org/10.1007/s10826-014-0035-0>.
- Shirani, F., Hewood, K. & Coltart, C. (2011). Meeting the challenges of intensive parenting culture: gender, risk management and the moral parent. *Sociology*, 46(1), 25–40. 10.1177/0038038511416169.
- Smith, S. et al. (2009). *Exploring family theories*. New York: Oxford university Press.

- Станојевић, Г. (2018). *Ново очинство у Србији: социолошка студија о праксама и идентитетима очева*. Београд: Филозофски факултет.
- Томановић, С. (2017). Родитељство између фамилизма и идндивуализације: пример Србије. У С. Игњатовић и А. Бошковић (ур.). *Индивидуализам* (162–181). Београд: Институт друштвених наука.
- Томановић, С. (2019). О чему говоримо кад говоримо о породици? Контекстуализација концепта. *Социологија*, 61(3), 301–322. DOI 10.2298/SOC1903301T.
- Thompson, C. H. (2008). *What is the point of education? Functionalist perspective*. Retrieved August 14, 2020 from the World Wide Web <https://sociologytwynham.com/2008/12/20/what-is-the-point-of-education/>.
- Thompson, K. (2014). *The Functionalist Perspective on the Family*. Retrieved September 14, 2020 from the World Wide Web <https://revisesociology.com/2014/02/09/functionalist-perspective-family/>.
- Видановић, С., Тодоровић, Ј. и Хедрих, (2006). *Породица и посао: изазови и могућности*. Ниш: Филозофски факултет.
- Вилић, Д. (2011). Породица у контексту савремених друштвених промјена. *Социолошки дискурс*, 1(2), 21–43. Retrieved June 17, 2020 from the World Wide Web <http://doisrpska.nub.rs/index.php/>.
- White, J. M. & Klein, D. M. (2008). *Family theories*. USA: Sage Publications, Inc.

Nataša M. Nikolić

University of Kragujevac, Faculty of Education, Užice

**THE EDUCATIONAL CONTEXT OF THE FAMILY FROM THE POINT
OF VIEW OF TALCOTT PARSONS` STRUCTURAL-FUNCTIONAL
THEORY IN COMPARISON WITH SOME CHARACTERISTICS
OF MODERN FAMILY**

Summary

Today, there are numerous theories about the family and each of these theories approaches the basic issues of the family in a specific way. This paper deals specifically with the structural functionalistic view of the family, and since Talcott Parsons was one of its most important representatives, attention is focused on his approach to the family. The aim of our paper is to try to give a critical review of how Parsons saw the family, its functions, structure, roles, relationships between its members, the values it aspired to, i.e. to look at the whole educational context of such a family. Also, we will try to compare the basic assumptions of his theory with some dominant characteristics of the functioning of a modern, i.e. to assess whether the so-called. ideological familism continues to sustain in the manner and functioning of the family of Western society. We came to the conclusion that despite the general social aspirations for the family to be based on democratic relations, much of what was characteristic of the family in the middle of the last century remains unchanged in practice, and some things are even intensified. The construct of intensive parenting was noticed as a big problem because it creates unrealistic demands for both parents and children.

Keywords: *structural functionalism, Talcott Parsons, family, socialization, family structure, roles.*